

BEVEZETÉS

A MAGYARÁZOTT BIBLIAI KÖNYVEKHEZ

EZSDRÁS KÖNYVE

Ezsdrás és Nehémiás könyveit a héber hagyományban egyetlen tekerésre írták. egy, együtt szerepelnek a görög Ószövetségben és a latin Vulgatában is. Külön-külön, ahogyan most olvassuk, először egy 15. századi kézirat szerepelteti őket. Ezsdrás könyve azt a helyzetet tükrözi, amelyben a zsidóság a babiloni fogság után ötven évvel találta magát: 539-ben a perzsa Círus király elfoglalta Babilont, és felszabadította az általa fogságba vetett népeket. Círus toleráns valláspolitikájának része volt, hogy a meghódolt népek szabadon tisztelheték saját isteneiket, és imádkozhattak a perzsa uralkodó hatalmáért és egészségéért. Ennek jegyében Círus elrendelte, hogy a zsidók is térjenek vissza Jeruzsálembe, és ott állítsák helyre a templomot és az istentiszteletet. 538-ban hazatért a deportált zsidók első csoportja, és hozzákezdett az újjáépítéshez. A munkálatok azonban a környező népek ellenséges magatartása miatt sokszor megakadtak, és majdnem meg is hiúsultak. Ezsdrás pap nyolcvan évvel később, I. Artaxerxész (a bibliai Artahasztá) parancsára érkezett a szent városba, hogy új lendületet adjon a meglankadt újjáépítőknek, megújítva az Isten és a nép között még Mózes idején megkötött szövetséget. A zsidó nép a fogság végét és a hazatérést Isten csodálatos szabadításaként, egy második exodusként élte át, Círus királyban pedig Isten által küldött szabadítót látott. Az Ószövetség erről szóló örömteli, ünnepélyes szakaszai a Krisztust visszaváró keresztyének fontos istentiszteleti olvasmányáivá váltak az évszázadok során. A száműzetésből, fogságból hazatérő népre a történelem rideg, objektív folyamatai az isteni kijelentés erejével hatottak. A keresztyének éppen így ismerhetik fel ma is Isten gondviselő és szabadító hatalmát a világtörténelem és a politika forrongásaiban.

NEHÉMIÁS KÖNYVE

Nehémiás története, amelyről személyes hangvételű feljegyzéseiből értesülünk, időrendileg Ezsdrás könyve 6. és 7. részei közé esik. A fogságból hazatérő zsidók Círus perzsa király engedélye alapján lerakták a templom alapjait, és hozzákezdtek az építéshez. A szomszédos népek feljelentései és zaklatásai miatt a munka megakadt. Ezért is mindennél fontosabbá vált, hogy valaki megerősítse a város védműveit, a falakat. Ezt a feladatot végezte el Nehémiás, aki 445-ben Artahasztá király engedélyével Jeruzsálem helytartója és a falak újjáépítésének irányítója lett. Ha történészi szempontból nézzük, Ezsdrás pap működése, a törvény felolvasása és a lelki megújulás csak Nehémiás fellépését és a védelmi-politikai helyzet megszilárdulását követően történhetett meg. Ezsdrásnak és Nehémiásnak más-más területen ugyan, de ugyanazzal a lehetetlennek látszó feladattal kellett megbirkóznia: az újrakezdéssel. A babiloni fogságban Izrael megsemmisült mind politikai, mind vallási közösségként. A semmiből kellett megteremteni mindkettőt. Nehémiás, aki a perzsa király pohárnokából az új Jeruzsálem kormányzója lett, elképesztő elszántsággal, gyakori imádságaiból táplálkozó hittel és lelkesedéssel vitte véghez a politikai újrakezdés, a fizikai és történelmi újjáépítés folyamatát. A szeretett politikus és sikeres államférfi emlékét még évszázadok múlva is hálás szívvel idézték a zsidó források: „Nehémiás volt – emléke

sokakét felülmúlja –, aki ismét felhúzta összedőlt falainkat, kapukat és tolózárait állított, újjáépítette lakóhelyeinket” (Sirák fia könyve). „Nehémiás... könyvtárat alapított, melybe összegyűjtötte a királyokról és a prófétákról szóló könyveket, Dávid könyveit és a fogadalmi ajándékokról szóló királyi leveleket” (Makkabeusok második könyve).

ESZTER KÖNYVE

Nem minden zsidó tért vissza Jeruzsálembe Nehémiással és Ezsdrással. Sokan maradtak azon a földön, ahol már két generáció is felnövekedett. A zsidókat sajátos vallásuk és a többi néptől való szándékos elkülönülésként értelmezhető hagyományaik miatt már a perzsa birodalomban is gyanakvás övezte. Részben róluk, részben az azóta is diaszpórában élő zsidóság évezredes történetéről beszél Eszter könyve. A történet névadója Eszter, a szépséges zsidó hajadon, akit a világhódító Xerxész király (a bibliai Ahasvérós) feleségül választ, és aki bátorságával, istenfélő állhatatosságával egész népét menti meg a pusztulástól. Az események középpontjában áll még Hámán, a király egyik főembere, aki halálosan gyűlöli a szintén az udvarban szolgáló zsidó Mordokajt, Eszter rokonát és gyámját. Hámánnak az a terve, hogy az uralkodó bizalmát elnyerve fondorlatos módon kieszközölje nemcsak Mordokaj, de az egész „különc” zsidóság elpusztítását Hámán azonban nem tudja, hogy Eszter, a király kedvenc felesége is a kiirtandó néphez tartozik, és ez a tudatlansága a vesztét okozza. Eszter a veszélyekkel és az ármánnyal dacolva felfedi származását a király előtt, és közbenjár a népéért. Hámán bukása egyszerre személyes veresége és az elnyomott, megbélyegzett zsidóság győzelme „gyűlölőik” felett. E rövid bibliai könyvben egyszer sem szerepel Isten neve: ezzel sokszor érveltek Eszter könyvének bírálói, sőt, emiatt a könyv kanonikus volta is többször megkérdőjeleződött. Mégis, a szöveg kimondatlanul is tanúskodik a gondviselő és megszabadító Úrról, aki titokzatos „véletlenek” során át, vagy akár a benne hívők hősiességét is felhasználva megmenti az övéit a pusztulástól. Eszter könyve egy fontos tavaszi zsidó ünnep, a púrim „eredetmondája”. Hámán sorsvetéssel (akkádul „púrral”) választotta ki a zsidók elpusztításának napját. A megjelölt napon azonban éppen ő bukott el, és a zsidók arattak fényes győzelmet ellenségeik felett. A púrim mind a mai napig a zsidók igazi felszabadult örömnépe. A Xerxész uralkodása óta eltelt évszázadok világosan megmutatták, hogy Hámánnal korántsem halt ki a zsidógyűlölet és az antiszemitizmus. Az örökké fenyegetett Izráel a púrim évenkénti megünneplésével újra és újra átélheti a szabadulás örömét.

A ZSOLTÁROK KÖNYVE

A Biblia legolvasottabb részét adja ez a 150 tanításból, elmélkedésből, énekből és imádságból álló gyűjtemény, amely Izráel Istennel való kapcsolatának nyolc évszázadáról tanúskodik: a legrégebbi zsoltárok a Kr. e. 10., a „legújabbak” valamikor a Kr. e. 2. században születtek. Olyan emberek imádságait tárják elénk, akik megtapasztalták, hogy Isten állandó társuk és „beszélgetőpartnerük” örömben és bánatban, üldöztetésben és győzelemben egyaránt. Jóllehet a legtöbb zsoltár utal a szerzőjére, főként Dávidra, de Salamonra, Kórahra, Ászáfra és másokra is, ezeket az énekeket mégsem tekinthetjük kizárólag egyéni költeményeknek. A szövegeket Izráel istentisztelein énekeltek, és a gyülekezeti közösség sokszor alakította, formálta azokat. A keresztyéneknek is a szívükhöz

nőtt ez a gyűjtemény, hiszen szinte minden más bibliai könyvnél közvetlenebbül és beszédesebben szól az emberről, Isten és az ember kapcsolatáról, sőt az eljött és még eljövendő Messiásról, Jézus Krisztusról. Amikor az első keresztyének szerették volna megfogalmazni a Jézusról szóló hitvallásukat, önkéntelenül is a zsoltárokat idézték: csak az Újszövetség például 104 zsoltárverset idéz. A keresztyénség későbbi évszázadaiban az is bevett gyakorlattá vált, hogy az Újszövetséggel egybekötve jelentették meg a Zsoltárok könyvét mint az Ószövetség „legfontosabb” és leggyakrabban olvasott részét.

ÉNEKEK ÉNEKE

A magyarul különösen hangzó cím héber szóhasználatot rejt: a legszebb énekről van szó, a szerelem költői dicséretéről. Olyan dalok gyűjteménye az Énekek éneke, amelyben a szerelmesek felváltva dicsérik egymás szépségét, és vallanak a másik iránt érzett szenvedélyükről. Némelyek szerint itt nem egyszerűen véletlenül egymás mellé került szerelmi énekekről van szó, hanem egy összefüggő, dramatizált elbeszélésről. Egyesek szerint az egymást követő erotikus tartalmú énekek egy több napon át tartó esküvői ünnepséget elevenítenek fel; mások inkább úgy gondolják, hogy egy gyönyörű fiatal leány történetéről olvasunk, akit Salamon királyhoz adtak feleségül, de ő lélekben mégis hűséges marad gyermekkori szerelmeséhez (ezt az értelmezést az Énekek 7,1-ben megnevezett Szulamit és a súnémi Abiság azonosítása teszi lehetővé). Hogy melyik a legvalószínűbb magyarázat, azt minden olvasó maga döntheti el. A hagyományban Salamon nevéhez kötötték ezt a könyvet is, s ezzel azt jelezték, hogy – bár az emberi élet egy nagyon sajátos területéről szól – az Énekek éneke is a bölcsességirodalom része. Ahogyan a bibliai bölcsességirodalom más alkotásainak is vannak párhuzamai az ókori kelet népeinek irodalmában, az Énekek énekéhez hasonló írásokat is találhatunk az ókori egyiptomi vagy a későbbi arab költészetben. Ezt a közös irodalmi hagyományt ugyanakkor az Énekek éneke szerzője olyan sajátos érzékenységgel dolgozta fel, ami később lehetőséget adott a könyv lelki és teológiai értelmezésére is. A mai napig sokan megütköznek azon, hogy egy olyan dalgyűjtemény helyet kaphatott a Bibliában, amely költőien, mégis nyíltan és minden hamis szemérmesség nélkül beszél a férfi és nő közötti testi szerelemről. Nem véletlen, hogy már igen korán megjelentek azok az értelmezések, amelyek szerint az Énekek énekében valójában Isten és az ő választott népének szeretetkapcsolatáról van szó. Jogos ez a megközelítés is, hiszen Isten a próféták könyveiben (például Jeremiásnál, Ezékielnél vagy Hóseásnál) többször is a szerelem és a házasság képével beszél Izráel iránti elkötelezettségéről. Később az első keresztyének – talán János evangéliuma vagy az Efezusi levél alapján – Krisztus és az egyház eltéphetetlen szeretetkötelékét vélték felfedezni az Énekek énekében. Bár sok jogos érv szól e lelki értelmezések mellett is, az Énekek éneke legegyszerűbb, szó szerinti értelmezése mégsem méltatlan a Bibliához. A szerelem embervoltunk és teremtettségünk velejárója, Isten egyik legnagyobb ajándéka. A Biblia az Isten által teremtett és megváltott emberről beszél, akit pedig néha – a legjobb pillanataiban – elér a szerelem.

ÉZSAIÁS KÖNYVE

Ézsaiás (a katolikus hagyományban Izajás, a zsidóban Jesája) négy jeruzsálemi király uralkodása idején prófétált Kr. e. 736 és 701 között. Akkoriban Asszíria egyre nagyobb hatalomra tett szert a Földközi-tengertől keletre, és Júda királyságának el kellett döntenie, hogy Asszíria hűbéresesül szegődik, vagy megkockáztatja a reménytelennek tűnő ellenállást a partvidéki szír városokkal és Egyiptommal összefogva. Ézsaiás próféta a királyi udvarhoz és Jeruzsálem vezető köreihez tartozott: gyakran volt bejárása a királyokhoz, akik nemcsak eltűrték kritikus hangú próféciáit, de a válságos helyzetekben útmutatást és Istennél való közbenjárást is vártak tőle. Ézsaiás élesen elutasította az asszírellenes koalíció gondolatát, és arra biztatta a nép vezetőit, hogy feltétlenül bízzanak Istenben, aki meg tudja őrizni a várost, a templomot és a kiválasztott népet. Az Újszövetségben Ézsaiás könyve a Zsoltárok mellett a legtöbbet idézett ószövetségi könyv, különösen Pál leveleiben, aki Ézsaiás könyvéből értette meg, hogy ki is volt Jézus Krisztus. Ézsaiás kiemelkedő tekintélyét mutatja az is, hogy a 8. századi próféta beszédei mellett más, későbbi próféciák is helyet kaphattak a könyvben, amely így megközelítőleg 400 év alatt nyerte el végleges, mai formáját. A 66 részből álló könyv a bibliatudósok szerint három nagy részre osztható. Az első 39 fejezet a történeti Ézsaiás korából származik, még a babiloni fogság előtti időkből. A 40–55. részekben a babiloni fogság időszakára ismerünk rá, itt szólal meg a legtisztábban a babiloni fogságból való szabadulás ígérete és reménysége. Az 55–66. fejezetek pedig úgy hangoznak, mintha már a fogság után íródtak volna, amikor a hazatérteket kellett bátorítani a Jeruzsálemben talált reménytelen állapotok miatt. Ézsaiásnál egészen világossá válik Isten egyik különleges tulajdonsága: hűsége, amely először mindig abban mutatkozik meg, hogy kiválaszt valakit. Elsőként egy népet a sok közül, és ahhoz hűséges marad mindvégig, függetlenül annak alkalmatlanságától vagy hűtlenségeitől. Azután olyan embereket (például Ézsaiás prófétát), akiket felkészít arra, hogy az értetlen és hitetlen nép számára tolmácsolják az akaratát, függetlenül attól, hogy ezek az emberek saját megítélésük vagy mások véleménye szerint alkalmasak-e erre a feladatra. És végül, az idők csomópontján, egy embert, egy Szenvető Szolgát választott ki, aki olyan volt, mint bármelyikünk. Nem volt különösebben vonzó, nem tisztelték az emberek, sok fájdalmat is hordozott, bajában mindenki elfordult tőle, sőt, azt hitték, hogy megérdemli a szenvedéseit. Pedig ez a kiválasztott Szolga éppen miattunk szenvedett, hogy nekünk békességünk és üdvösségünk lehessen. A keresztyének hite szerint Istennek ez a végső kiválasztottja – Fia és Szolgája egyszerre (a görög *pais* szó mindkettőt jelenti) – a názáreti Jézus Krisztus volt.

JEREMIÁS SIRALMAI

A zsidók Kr. e. 587-től kezdve rendszeresen tarthattak megemlékezéseket Jeruzsálem romjai felett, amelyekben felidéztek történelmük legnagyobb nemzeti katasztrófáját. Bőjtöléssel, imádsággal és a gyász más eszközeivel is igyekeztek ébren tartani Jeruzsálem egykori dicsőségének emlékét, és táplálni azt a reménységet, hogy Isten egykor visszatérést és felépülést adhat a népnek, ahogyan ezt megígérte prófétái által (vö. Jer 30–31). A Siralmak könyvének öt énekében ez a hagyomány nyert írásos formát. Jeruzsálemet főként özvegyként és fiait, leányait sirató anyaként ábrázolja ez a könyv, amely fontos teológiai szerepet töltött be abban a folyamatban, amelynek során Izráel felismerte, hogy Isten nem bánt méltatlanul

választott népével, hanem csak bűneik igazságos ítéletét szenvedték el, Istennek azonban továbbra is terve van velük. Ezért is mondhatjuk azt, hogy nevével ellentétben a Siralmak könyve nemcsak a gyászról és a fájdalomról szól, hanem megszólal benne Isten dicsőítése és a jövőbe vetett bizalom is (JSir 3,26.50; 5,21). Az első négy ének 22 strófából áll, amelyek mindegyike a héber ábécé egy-egy betűjével kezdődik (akrosztikon). Az ötödik ének is megtartotta a 22 strófás szerkezetet, bár az akrosztikon művészi eszközét már elhagyta. A könyv héber szövege még nem mond semmit arról, hogy Jeremiás próféta a szerzője, a görög fordítás (Septuaginta) azonban egy rövid bevezetéssel látja el a könyvet, amelyben Jeremiást nevezi meg szerzőként. Ez a hagyomány később a Vulgata-fordításon keresztül meghatározta a könyv elnevezését a nemzeti nyelvű bibliafordításokban is.

DÁNIEL KÖNYVE

Az apokaliptikus irodalom – amelynek Dániel könyve az első bibliai példája – a hellenisztikus világbirodalomnak köszönheti a létrejöttét, hasonlóan a bölcsességirodalomhoz. A Nagy Sándor és utódai által az egész akkori világot átfogó kulturális, nyelvi és vallási egység, pontosabban erőszakos egységesítés először ellenállásra indította a meghódított népeket (ilyen volt például a zsidó Makkabeusok szabadságharca is). Amikor azonban az ellenállások megszélidültek, majd végül megtörték a hellenizmus falanxain, az elnyomottak Istentől várták az igazságtalan alávetettség feloldását. Az istenfélő kisember szemszögéből nézve megrendíthetetlennek tűnő világbirodalmak felett Istennek egykor ítéletet kell hoznia, és akkor „a birodalom”, ez az egymást követő és felváltó dinasztiák köpönyege mögött megbúvó embertelen hatalom-szörny elbukik – bukása pedig majd eget-földet rengető, eltörlő és újjáteremtő esemény lesz. A világnak és a történelemnek ezt az apokaliptikus (a görög szó jelentése: feltárt, kijelentett) értelmezését Jézus Isten országáról szóló igehirdetése megerősítette, de más hangsúlyokkal is ellátta: Isten Fia személyében már beköszöntött a várva várt végső korszak, a kataklizmáktól kísért zárófelvonást pedig már a jelen megpróbáltatásai készítik elő. Dániel könyve világosan két részre osztható. Először a fiatal Dánielnek és három társának megpróbáltatásait beszéli el Babilonban, majd a méd-perzsa udvarban. A könyv második része tartalmazza az apokaliptikus mondanivalót: Dániel látomásaiban négy nagy világbirodalom megjelenésének lehetünk szemtanúi. Ezeket a vadállatok képében megjelenő birodalmakat az idő előrehaladtával az olvasók (és később a Jelenések könyvének szerzője) mindig más és más politikai korszakokkal azonosították. A negyedik birodalom ábrázolása azonban meglehetősen félreérthetetlenül utal a Szeleukida IV . Antiochus Epiphanes zsidóellenes intézkedésekkel terhelt palesztinai uralmára, különösen a Kr. e. 168–165 közötti időszakra. Ebből, illetve a szöveg nyelvi jellemvonásaiból következtetnek a tudósok arra, hogy feltehetően ekkor írhatták Dániel könyvét. A mű egyik legfontosabb jellegzetessége az „emberfia” eljövételével kapcsolatos látomás: Dániel egy mennyekből alászálló isteni messiás- alakot lát, akit Isten az idők végén felruház minden hatalommal. Nem véletlen, hogy a keresztyének Jézus Krisztusban látják beteljesedni azt a jövendölést, hiszen Jézus is előszeretettel nevezte magát az „emberfiának”. Ahogyan az apokaliptikus írásoknak, úgy Dániel könyvének vagy János Jelenéseinek sem az a célja, hogy a segítségükkel számításokat végezzünk a jövőnköt vagy a világ végét illetően (sajnos gyakran tették ezt az írásmagyarázók). Ezek az írások arra bátorítják olvasóikat, hogy a legképtelenebb módon

istenellenes korszakokban is ki lehet tartani a hit mellett, mert Isten mindig az övéivel van. Övé a végső győzelem.

HÓSEÁS KÖNYVE

Hóseás a fájdalmak prófétája volt. Szenvedéseit egy rosszul sikerült házasság okozta. Ahogy más prófétákat, Isten őt is azzal bízta meg, hogy személyes életével ábrázolja ki a választott néphez szóló üzenetet. Ő azt a megbízatást kapta, hogy vegyen feleségül egy rabszolganőt, aki egy kánaáni termékenységisten szentélyében prostituáltként „dolgozott”. Az egyoldalú kapcsolat természetesen eleve bukásra volt ítélve. Hóseás ugyanis valóban megszerette a parázna Gómert, aki azonban nem tudott és talán nem is akart szakítani korábbi életvitelével. Három szerencsétlen gyermekük született, akiknek különös nevei is emléket állítottak Hóseás és Gómer reménytelen szerelemházasságának: „Jezeéli csatamező”, „Nincs irgalom” és „Nem népem”. A próféta saját csalódásokkal teli házasságán keresztül értette meg, hogy mit érez Isten szeretett népe, Izráel iránt: megszabadította őket Egyiptomból, a szolgaság házából, és tulajdonképpen „feleségül vette” őket a pusztában, a Sínai-hegyiszövetségkötés alkalmával. Izráel azonban javíthatatlanul hűtlen és érzéketlen feleségnek bizonyult: vágyakozva kereste fel a legkülönbözőbb bálványistenségeket, akikkel újra és újra „megcsalta” szerető Istenét. Hóseás személyes fájdalomtól átítatott próféciaiból kirajzolódik a hűtlen nép sorsa: alkalmi szeretői minduntalan megvetve dobják el maguktól, mígnem egyre mélyebbre sodródik a megaláztatásokban. Isten azonban érthetetlen szeretetével mindvégig ott áll a háttérben, készen arra, hogy visszafogadja a népet, amint az ráébred hűtlenségére, megvallja azt, és visszatér Urához.

LUKÁCS EVANGÉLIUMA

A hagyományok szerint Lukács az egyetlen nem zsidó származású szentíró az Újszövetségben. Korának görög történetírói szokása szerint igyekeznek is számot adni evangéliumának céljáról és keletkezési körülményeiről rögtön műve elején, az ajánlásban. Lukács nem érzi magát az első tanítványi nemzedékbe tartozónak, ugyanakkor kellő önérettel állítja, hogy ő „mindennek pontosan utánajárt”. A képzett és a történelmi események iránt is erősen érdeklődő orvos arra törekszik, hogy Jézus Krisztust és a személyében eljött üdvösséget elhelyezze saját kora történelmének koordináta-rendszerében. A Jézus által képviselt isteni hatalom ellentétéként látjuk a birodalmi politika potentátjait, és a Jézus által hirdetett evangélium mellett megjelennek a kortársak sokféle vallási (tév)képzetei is. Miközben az „isteni” Augustus császárnak az emberek a vérrel szerzett, ingatag béke megteremtőjét ünnepelték, Jézus csendben, a birodalom legtávolabbi szegletében a valódi békét hozta el azoknak, akik készek voltak azt elfogadni. Lukács (Mátéhoz némiképp hasonlóan) nagy hangsúlyt helyezett evangéliumában arra, hogy Jézus a szegények, a társadalmilag lenézettek, az etnikai vagy vallási okokból diszkrimináltak Megváltójaként jött el közénk. Ennek a szemléletnek jó példája az, ahogyan előtérbe kerülnek a lenézett pásztorok, a betegek, vagy ahogy Jézus megkülönböztetett figyelmet fordít a nőkre, akik ebben a korban, Izráelben különösen is alacsony társadalmi helyzetűek voltak. Jézus anyja, Mária, Anna prófétanő vagy a naini özvegy mellett meglepően sok asszony kíséri végig Jézust élete és különösen szenvedése során. Mintha Lukács ezzel is felakarná hívni a figyelmünket arra, hogy a tanítványi lét egyszersmind szakítás a világban

uralkodó kegyetlen, megbélyegző értékrenddel, és egy egészen új közösség létrejöttével jár. Napjainkban a tolerancia (a másokkal szembeni „türelem”) szinte kötelező érvényű elvvé vált, bár jobbra csak a szavak szintjén, hiszen talán soha nem volt ennyi, másoktól türelmet kérő, ám hiába váró „vesztese” a felgyorsuló társadalmi folyamatoknak, mint éppen ma. A mostani szegényekkel és kirekesztettekkel szemben mintha nem működne a divatos és kötelező toleranciaelv. A „társadalmi fejlődés” érdekében hagyjuk őket tovább csúszni, egyre jobban marginalizálódni. Miközben a keresztyénséget gyakran – néha jogosan is – éri az intolerancia vádja, teljesen megfeledkezünk arról a toleranciáról, amelyet Jézus gyakorolt és hagyott a tanítványaira. Ez a jézusi tolerancia szereti és elfogadja az embert úgy, ahogyan van, és feltételek nélkül a segítségére siet, ha kell. Ugyanakkor kritikus, sőt elítélő is lehet azokkal a nézetekkel, tettekkel vagy erőkkal szemben, amelyek méltatlanná tesznek bennünket az emberi névre.

EFEZUSI LEVÉL

Pál apostol leveleinek egy részét fogságból írta az általa alapított és szerető gondoskodással pártfogolt gyülekezeteknek. Ilyen „fogságlevél” az efezusi is. A fiatal gyülekezetéről és annak körülményeiről részletesen tájékoztat bennünket az Apostolok Cselekedeteiről írt könyv is. Pál kétszer járt, majd másodszor mintegy két évet is eltöltött a kis-ázsiai fővárosban, amely ekkoriban virágzó metropolisz, kereskedelmi és kulturális központ volt, több mint százezer lakossal. A levél tartalma azonban – meglepő módon – kevés ponton kapcsolódik ahhoz a konfliktusos szituációhoz (látványos megtérések, varázslókönyv-égetés a főtéren, vallási villongások és tüntetések), amely az ApCsel híradásából élénk tárul. Az apostol olyan kérdéseket ismétel meg, foglal össze és tesz ismét hangsúlyossá itt az efezusiak számára, amelyek megszólaltak már korábbi leveleiben is: Isten kiválasztó és megszabadító kegyelme minden embert érint a földön; az egyházba, amely Krisztus titokzatos „teste”, egyedülálló módon befogadtatást nyertek a zsidók és a pogányok is, a két nagy „népcsoport”, amelynek együttélése és keveredése mindig is lehetetlen volt – kivéve a keresztyén egyházban és a Krisztusba vetett hitben. E levelében – mondhatnánk – a semmivel össze nem hasonlítható keresztyén egyház titkának néhány „összetevőjére” derít fényt Pál apostol. „Egy a test, és egy a Lélek, aminthogy egy reménységre kaptatok elhívást is: egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség, egy az Istene és Atyja mindeneknek; ő van mindenek felett, és mindenek által, és mindenekben.” Az Efezusi levél Kálvin kedvenc újszövetségi levele volt, és sok újszövetséges kutató ma is Pál apostol teológiájának összefoglalását látja benne.

PÉTER ELSŐ LEVELE

Péter első levele eligazítást ad azoknak a korai keresztyéneknek, akiket igaztalan vádak érnek pogány környezetük részéről. A szerző abban segíti a címzetteket, hogy megértsék, kik is ők valójában, miben különböznek a körülöttük élőktől, és miért éri őket annyi támadás. Péter szerint a Krisztus-követők valójában jövevények, akiknek ez a világ csak átmeneti állomáshelyük, miközben Isten vezetésével valódi otthonuk, a menny felé tartanak: „...mint Atyátokat hívjátok őt segítségül, ...félelemmel töltsétek el jövevényiségetek idejét, tudván, hogy nem veszendő dolgokon, ezüstön vagy aranyon váltattatok meg atyáitoktól örökölt hiábavaló életmódotokból, hanem drága véren, a hibátlan és szeplőtelen Báránynak,

Krisztusnak a vérén.” Ez a „jövevényesség” persze Péter szerint nem azt jelenti, hogy a keresztyének figyelmen kívül hagyhatják az őket körülvevő világ szabályrendszerét. Éppen ellenkezőleg: a világ, ideiglenes otthonuk követelményeit nem „alul” kell múlniuk, hanem „felül” kell teljesíteniük. Bár nem szabad hagyniuk magukat megfélemlíteni az igaztalan vádaskodásoktól, a szenvedéseik közepette is olyan magatartást kell tanúsítaniuk, hogy ne szolgáltassanak okot pogány környezetüknek a rosszindulatú ellenségeskedésre. Becsületes életükkel és tisztességükkel tudják ugyanis a legjobban elhallgattatni a rágalmazókat: „Ezt pedig szelíden és tisztelettudóan, jó lelkiismerettel tegyétek, hogy amivel rágalmaznak titeket, abban megszégyenüljenek azok, akik gyalázzák a ti Krisztusban való jó magatartásokat. Mert jobb jót, mint gonoszt cselekedve szenvedni, ha ez az Isten akarata.” A családi élet modern kori válságának okai között egyértelműen felfedezhetjük a férfi és a női szerepek válságát. A külvilág kihívásai miatt viharokat és boldogtalanságokat átélő családok mögött általában férjeket találunk, akik nem felelnek meg feleségeik elvárásainak, és feleséget, akik felé a férjük nem fordul figyelemmel és megértéssel. Péter levele ebben a tekintetben is kincsesbánya azoknak, akik szeretnének helytállni az emberi élet eme legfontosabb területén. A feleségeket így tanítja: „...ti, asszonyok, engedelmeskedjétek férjetekeknek, hogy ha közülük egyesek nem engedelmeskednek az igének, feleségük magaviselete szavak nélkül is nyerve meg őket, felfigyelve istenfélő és tiszta életetekre. Ne a külső dísz legyen a ti ékességeitek, ne a hajfonogatás, arany ékszerek felrakása vagy különféle ruhák felöltése, hanem a szív elrejtett embere a szelíd és csendes lélek el nem múló díszével: ez értékes az Isten előtt.” A férjeknek adott tanács ma is nagyon elgondolkodtató, ókori, patriarkális társadalmi közegében pedig egyenesen forradalmian újnak tekinthető: „...ti, férfiak is, megértően éljétek együtt feleségeitekkel, mint a gyengébb féllel, adjátok meg nekik a tiszteletet mint örököstársaitoknak is az élet kegyelmében, hogy a ti imádkozásotok ne ütközzék akadályba.”

PÉTER MÁSODIK LEVELE

Ez a levél feltehetően az utolsó irat, amely felvételt nyert az Újszövetségbe. Nagyon sok tartalmi-irodalmi hasonlóságot mutat Júdás levelével, és ez számtalan elmélet megalkotására indította a bibliakutatókat: melyik levél íródhatott előbb, melyik levélíró használhatta fel a másik gondolatait, és hasonló. Sokak szerint Péter második levele magán hordozza annak a korszaknak a nyomait, amelyet a gnoszticizmus (egy 2–3. századi filozófiai-világnézeti irányzat) jellemezett. Azt persze nem tudhatjuk teljes bizonyossággal, hogy valóban gnosztikus tévtanítókról van-e szó, de az bizonyos, hogy Péter – hasonlóan Júdás levelének szerzőjéhez – nagyon komolyan veszi a tévtanítók fenyegetését. Ezek az emberek azt a sokak számára vonzó tűnő üzenetet hirdették, hogy a keresztyéneknek semmi szükségük mindarra, amit az egyház „életszentségnek” nevez. Szerintük ugyanis az igazán „spirituális” embernek a testi dolgok és így a test bűnei is érdektelenek. Nem kell velük túl sokat foglalkozni, mert elterelik a figyelmet az igazán fontos lelki dolgokról. Isten így is, úgy is kegyelmes, és végtelen irgalmából szükségképpen megbocsát az embernek. Ezzel a teológiai csúsztatással már Pál apostol is ívódott a Római levélben, de úgy tűnik, hogy Péternek – évtizedekkel később is – ébren kell tartania Pál felháborodását: „Ezek... üres, fellengzős szólásokat hangoztatva, testi vágyaik kiélésére csábítják feslett életükkel azokat, akik nemrég szaktak el a tévelygésben élőkől. Szabadságot ígérnek nekik, bár maguk a romlottság szolgálói, mert mindenki rabja lesz annak, ami legyőzte.” Péter emlékeztet

apostolkollégája, Pál tanítására: Azok, akik úgy vétkeznek, hogy közben tagadják vagy lebecsülik a bűn rabságban tartó erejét, valójában annyit árulnak el önmagukról, hogy szerencsétlen rabszolgák. Az igazi szabadság az, amikor a Krisztus által már megszabadított ember szabaddá válik arra is, hogy ne a bűnöket, hanem a jó cselekedeteket keresse.

JÁNOS MÁSODIK LEVELE

Ugyanaz a szerző, a címzettek közössége és a problémavilág, mint amellyel az első jánosi levélben találkoztunk. Ez a levél azonban rövid emlékeztetés, egy mindössze tizenhárom versből álló életjel az idős tanítótól, a „Presbitertől”. A címzettek megnevezése helyett ennyit mond: „a kiválasztott Úrnőnek”. Nyilvánvaló metafora, az egyházat, illetve a helyi gyülekezetet nevezi így. Az egyház anyjaként óvja, gondozza, táplálja a gyermekeit, akiknek a legfőbb feladatuk a jézusi szeretetparancsra figyelni: „Szeressétek egymást!” Ezzel János presbiter nagy felelősséget rak az „Úrnő” valamennyi mai gyermekének a vállára: „Aki túllép ezen, és nem marad meg a Krisztus tanításában, abban nincs benne Isten...” (9). Az első keresztyének a hanyatló Római Birodalomban neveléses, megvetett, jogfosztott és kizárított kisebbség voltak, de belülről egymást szerető, elkötelezett, a Krisztus szeretetének eltérhetetlen kötelékével egymáshoz kapcsolódó emberek közösségévé lettek, akikre értetlenül, de csodálattal tekintenek a kívülállók. A mai keresztyének társadalmi komolyan vétele, pontosabban komolyan nem vétele hasonlít az első keresztyénekére. A szeretetparancs betöltésében azonban sajnos nem vagyunk az első keresztyének méltó utódai.

JÁNOS HARMADIK LEVELE

János presbiter most arról panaszkodik Gájusznak – aki feltehetően az egyik gyülekezeti vezető lehetett –, hogy egy bizonyos Diotrefész, aki több kisebb testvéri közösség felett is befolyással bírt, kizárta János küldötteit ezekből. Lehet, hogy jó- vagy rosszhiszeműségből egyszerűen tévtanítóknak hitte János embereit. Szemtanúi lehetünk tehát annak, hogy már igen korán, az első keresztyének között megindult a „szektaképződés” folyamata, amihez nem kellett túl sok minden, csupán egy karizmatikus vezető, és a hozzá mindenáron hűséges követők. János harmadik levele egyszersmind fontos dokumentuma annak az időszaknak is, amelyben a korábban közösségi vezetés alatt álló keresztyén gyülekezetekben megjelennek az első püspökök, akik egy személyben hivatottak dönteni tanbeli, etikai és gyakorlati kérdésekben. A katolicizmus megszületett. Az utak és az időjárás viszontagságainak kiszolgáltatott vándormisszionáriusok befogadása fontos téma a levélben. A gyülekezetek vendégszeretetük révén egyfajta missziói állomásokká is váltak. Az első század második felének keresztyén emberei abban hittek, hogy a vendégszeretet az egyik legerősebb erkölcsi parancs. Aki gyakorolja, talán kellemetlenséget, talán veszélyt vállal, de az is könnyen megeshet, hogy a vendéggel együtt egyszersmind Isten áldását is az otthonába fogadja.

JÚDÁS LEVELE

A szerző elmondja magáról, hogy Jakab testvére, s így az óegyházi hagyomány szerint Jézus testvére is. Levelét az aggodalom és a szent felháborodás hatja át. Aggodalom azok iránt,

akiknek a mindenre elszánt tévtanítók között kell megőrizniük a hitet, „amely egyszer s mindenkorra a szentekre bízott” (3). Szent felháborodás azokkal szemben, akik Kain, Bálám és Kóré, az Ószövetség főgonoszainak nyomdokain haladva megmételtyezik az igaz krisztusi tanítást. Ezek az emberek szabadnak hirdetik magukat, de közben csak erkölcstelenek, speciális kijelentésekre hivatkoznak, pedig csak lázálmakat követik, önmagukat sokra tartják, pedig nem mások, mint helyüket nem találó, kósza „szennyfoltok szeretetvendégségeiteken” (12). Júdás levelét egy művelt, görögül nagyon jól beszélő és író zsidó ember vetette papiruszra. A választékos nyelvezet és az ószövetségi, sőt a zsidó apokrif irodalom példáinak értő felhasználása jellemzi Júdást. Péter második levelének szerzőjét is megragadta ez a stílus, és a tévtanítókkal kapcsolatos figyelmeztetéseiben fel is használta a levél egy részét. Júdás egyike az egyház lánglelkű őrállóinak, akik minden erejükkel azon fáradoztak, hogy megvédelmezzék a nyájat a ragadozó „farkasoktól”. Ezek az emberek néha kegyetlenek, ellentmondást nem tűrőnek tűnnek, de valójában „egy-ügyű” emberek: kizárólag Isten szolgálata és a rájuk bízott közösség megvédelmezése foglalkoztatja őket. Ők védték a fiatal hitet a filozófusok kritikáitól, ők írtak eretnekek elleni traktátusokat, ők folytattak hitvitákat, ha kellett, puskaporos hordón ülve. Ma is van még néhány ilyen őrálló az egyházban, és cseppet sem könnyebb a dolguk.

JELÉNÉSEK KÖNYVE

A Szentírás utolsó könyve a reménység hangján szólal meg. János apostol azt mondja el benne az üldöztetéseket és sokféle kísértést szenvedő híveknek, „aminek hamarosan meg kell történnie”. Különleges jellegzetessége, hogy tulajdonképpen „újraírja” az Ószövetség számtalan örök érvényű gondolatát, felhasználva azokat a prófétai és költői képeket, amelyek akkor már évszázadok óta élő kincsei voltak a zsidóságnak. Utalásaival felidéri többek között a nagy próféták elhívását, Bálám történetét, Illés küzdelmét Jezabel ellen, az egyiptomi csapásokat, de különösen is Dániel látomásait. Mivel nyelvezetében hasonlít több kortárs zsidó apokaliptikus irathoz, ez az elnevezés maradt rajta: „apokalipszis”, ami görögül kijelentést, kinyilatkoztatást, a titok leleplezését jelenti. Ugyanakkor a közvélekedéssel ellentétben János jelenései elsősorban nem a világvégéről szóló jóslatok. Tévedtek, és ma is tévúton járnak azok a keresztyén írásmagyarázók, akik arra törekednek, hogy a Jelenések könyve utalásaiban felfedezzék azokat a „kulcsokat”, amelyek segítségével koruk világtörténelmi eseményei elhelyezhetők a végítélet felé mutató hatalmas időszalagon. János jelenései sokkal inkább prófétai könyvnek tekintendő: ahogyan a próféták igehirdetéseinek, János szavainak is egyszerre van a múlt tapasztalataiból fakadó, a jelenben eligazító és a jövőbeli eseményeket előre értelmező jellemvonása. Ha megfigyeljük, az apokalipszis eseményei egyszerre zajlanak az „örök jelenben” és Isten mennyei trónusa előtt. A Biblia első könyve azzal kezdődik, hogy a bűnbe esett ember elrejtőzik Isten elől, aki szellős alkonyatkor az Éden kertjében sétál. Isten fájdalmas „Hol vagy?” kérdése Ádámhoz mintha az egész Isten–ember kapcsolat szimbolikus megfogalmazása lenne. Tulajdonképpen mind az Ó-, mind az Újszövetség e kapcsolat magaslatairól és hullámvölgyeiről szól. Isten nem várta meg az elrejtőző ember válaszát a hívására, mert az ember erre nem volt képes. Inkább ő maga jött közel az emberhez Jézus Krisztusban – egy időre –, majd jön el újra, immár végérvényesen, az idők végén. A Biblia kánonjának ihletett összeállítását dicséri, és egyáltalán nem tekinthetjük véletlennek, hogy a Szentírás utolsó könyve ezzel a reményteljes szózáttal zárul: „Íme, Isten sátora az emberekkel van, és ő velük fog lakni, ők pedig népei

lesznek, és maga Isten lesz velük, és letöröl minden könnyet a szemükről, és halál sem lesz többé, sem gyász, sem jajkiáltás, sem fájdalom nem lesz többé, mert az elsők elmúltak” (Jel 21,3–4).

*A bevezetéseket készítette: **Pecsuk Ottó***